

SZÉCHY ÉVA

A FELNŐTTKÉPZÉS TENDENCIÁI ÉS ELLENTMONDÁSAI  
A MODERN KAPITALIZMUSBAN

Az imperializmus korszakában – felgyorsuló méretekben különösen a II. világháború után, főleg a 60-as, 70-es években – több objektív okból fakadóan kiszélesedett, a nevelésügy egyenrangú tényezőjévé vált a hagyományos iskolai oktatáson túllépő, azt kompenzáló és kiegészítő tömeges felnőttképzés és továbbképzés rendszere a modern kapitalizmusban. Ez szervesen beleilleszkedik a századunk második felében vezető pedagógiai elvvé és gyakorlattá váló ún. „permanens nevelés” koncepciójába.<sup>1</sup> Ennek fő kiváltó oka a modern kapitalizmus körülményei között a tudományos-technikai forradalom kibontakozása, tartalékainak mozgósítása a termelés fejlesztésére, gazdasági-társadalmi formációja továbbélésének meghosszabítására. A modern burzsoá iskolaügyi reformok s benne nem utolsósorban a felnőttképzés és nevelés kiszélesedése folyamataiba belejátszik, a megszületett és rohamosan fejlődő szocialista világrendszerrel folytatott nemzetközi harc és verseny kényszere, a haladó tömegek demokratizálási törekvéseinek kibontakozása a művelődés, az iskolaügy területén is: a lakosság tudatának, magatartásának, cselekvésének befolyásolásáért folytatott mindennapos küzdelem a monopolista burzsoá erők részéről mindezek ellensúlyozására.

A felnőtt korban továbbfolytatódó és kiszélesülő képzést, pedagógiai formálást ösztönzi a modern kapitalizmus ellentmondásainak kiéleződése, amelyek közül többek között a következőket kell megemlítenünk:

– A fejlett tőkés államokban és a gyarmati sorból szabadult, még a kapitalizmus vonzáskörében fejlődő országokban az egyenlőtlen fejlődés hátrányainak ellensúlyozására, a magasabb profit előmozdítása és a tőkésrend prosperitásának biztosítása érdekében, létszükségletté vált az általános és szakmai műveltségi hátramaradottságok csökkentése, addig a határig, amíg az a modern tőkés újratermelés és kizsákmányoláson alapuló rendszerek fenntartásának létérdeke.

– Ezek keretében különös fontosságúvá vált a tőkés országokban olyan rétegek általános és szakmai műveltségi elmaradottságának enyhítése, mint a nemzeti kisebbségek, bevándorlók, vendégmunkások, a termelésbe bekapcsolódó nők, alacsony kvalifikációjú dolgozók; szorító szükségletként jelentkezik a falusi és külvárosi körzetek, a perifériák

<sup>1</sup> Ennek az alábbi összegezésnek részletesebb elemzését lásd: *Vlagyiszlavlev A. P.: Neprerivnoje obrazovanyie: problémi i perspektivi*. Moszkva, 1978 c. monográfiában, valamint *Széchy É.: Burzsuaznija koncepcii neprerivnogo obrazovanija c. tanulmányában*. (In: „Sztratégija szovremennogo kapitalizma v oblasztyi obrazovanija” c. közös nemzetközi gyűjteményben.)

képzési egyenlőtlenségének ellensúlyozása. A sebes iramú gazdasági-technikai fejlődéssel felgyorsult a migráció, a szakmai átcsoportosulások igénye, a termelés tovább fejlődéséhez szükséges, periodikusan ismétlődő továbbképzés és önképzés fejlesztése, melyeket a hagyományos iskolai képzéstől elütő, rugalmasabb formákkal és módszerekkel, széles skálán, *kompenzáló* jelleggel igyekeznek megoldani. Az egymással ellentétes két gazdasági-társadalmi rendszer között folyó nemzetközi verseny és küzdelem, a dolgozó tömegek progresszív mozgalmainak harca, kikényszerítő erővel nehezedik a modern kapitalizmusra az oktatásügy reformálása, mennyiségi és minőségi tényezői javítása vonatkozásában is. Éppen e verseny és küzdelem szorítja a modern tőkés rendet, az állammonopolista és multinacionális kapitalizmust abba az irányba, hogy a fejlettebb termelőerőhöz szükséges emberi tényezők mozgosítása mellett, egyben fokozza a tömegek tudatának, magatartásának és cselekvésének manipulálását, ideológiai-erkölcsi befolyásolásukat.

– A gyarmati sorból szabadult fejlődő országokban a tőkekivitel, a neokolonializálás törekvéseinek megfelelően előtérbe került mind a termelőerők fejlesztése, mind a tömegek tudati-magatartásbeli befolyásolása érdekében az analfabétizmus csökkentése, az elemi általános és szakmai ismeretek elsajátíttatása a modernebb gazdálkodásba bekapcsolódó felnőtt tömegek számára. E képzésben különösen kidomborodik az oktatásnak kifejezetten funkcionális, utilitarisztikus, pragmatikus jellege, s a különféle régiókban a helyi tradíciókhoz és sajátosságokhoz alkalmazkodó ideológia-politikai pluralisztikus természetű.

– A modern kapitalizmus nevelésügyének a felnőttek képzése irányába való kiterjesztését sürgetik a kapitalizmus általános válsága új szakasza elmélyülésének olyan problémái is, mint a demográfiai robbanás, különösen a harmadik világ országaiiban, mely nemcsak újratermeli, de tovább szélesíti az analfabétizmust, az alulképzettséget. A fenyegető élelmezési és ökológiai válság, a nyersanyagok, az energia kitermelésének a szükségletekhez képest való szűkössége, egyes területeken kimerülése, az értékek pazarlása és egyenlőtlen elosztása és így tovább, forrása a szociális és nemzeti feszültségek további növekedésének. Mindezek a tényezők hatványozott erővel tüzik napirendre az ún. „emberi tényezők”, köztük a növelődésügy fejlesztésének mozgosítását az emberiség ún. „globális” problémáinak megoldásában, a képzés-nevelés faktorát nem szűkítve le csupán a felnövekvő nemzedékre, hanem kiterjesztve a gazdasági-társadalmi fejlődés alakításában fő szerepet játszó felnőtt korosztályokra is.

Korunk kapitalista valósága új jelenségében: a képzés permanenssé válásában, felnőttekre is kiterjedésében különösen szembetűnővé válik az engelsi megállapításnak az érvényessége, hogy a tőke saját törekvései érvényesítése érdekében csak addig a határig mozgosítja a tudást a tömegek gondolkodása és képességei fejlesztésére, ameddig az számára hasznot hajt s nem fordul ellene.<sup>2</sup> A felnőttképzés területén is érzékelhető változatlanul a kapitalista rendszerű oktatásnak dualista, elit és tömegképzésre széttagolódó jellege, a tömegképzésben kiváló tehetségek kiszűrése, „lefölözése” az elit utánpótlása számára. E folyamatokban azonban – nem automatikusan, de törvényszerűen – ellenható tényezővé fejlődik a tömegek nagyobb műveltsége, s az emberiség jövőjén gondolkodó becsületos elit is közelebb kerül a társadalmi haladás, saját emberi szükségletei igazi érdekeinek jobb felismeréséhez. A monopoltőkés burzsoázia nemzeti és nemzet-

<sup>2</sup> Marx Engels Művei. 2. kötet. Kossuth, 1958. pp. 313–314.

közi méretekben a saját társadalmi rendje védelme érdekében nyújtott nagyobb műveltséggel, egyben meggyorsítja a lakosság többségét megnyomorító gazdasági-társadalmi rendszer ellentmondásainak felismerését, egy igazságosabb, jobb társadalmi rend megteremtésének tömegigényét, az érte folytatott harc törekvéseit.

\* \* \*

Melyek a tradicionális iskolai oktatást meghaladó képzés alapvető formái és módszerei a modern kapitalizmus gyakorlatában?

1. *A funkcionális, elemi alapképzés (functional basic literacy) szélesedése.* A gyors demográfiai növekedés főleg a harmadik világban nem csökkenti, ellenkezőleg abszolút és relatív arányban egyaránt növeli az analfabétizmust, az alulképzettséget. Az UNESCO adatai szerint ma a világon közel egymilliárd ember írástudatlan. Afrikában a felnőtt lakosságban arányuk meghaladja a 70%-ot, Ázsiában a 45%-ot, Dél-Amerikában megközelelti a 25%-ot. Afrikában, Ázsiában és az óceáni szigeteken 40 országban, az országok több mint felében nincs kötelező elemi oktatás.<sup>3</sup> A legfejlettebb tőkés országban, az Amerikai Egyesült Államokban mintegy 2 és fél millió gyermek nem végzi el az alsófokú elemi iskolát, s a 17 éven felüli lakosság 22%-a, főleg a bevándorlók és nemzeti kisebbségek (portoricóiak, chicanok, kínaiak, négerék stb.) alulképzettek, amint ezeket Cook W. D. „A felnőttek elemi képzése az Egyesült Államokban” (1977) c. munkájában részletesen elemzi és a feladatokra a következtetéseket levonja.<sup>4</sup>

A modern termelékenység, a magasabb extraprofitot produkáló tőkekihelyezés, a neokolonizálás fontos érdeke, hogy megtanítsa írni, olvasni, valamint a modern civilizáció elemeire, a korszerű gazdálkodás vérkeringésébe bevont tömegeket. Ennek érdekében az institutionális iskolai bázisok nagy erőfeszítéseket folytatnak, az analfabéta felnőtt dolgozók rövidített tanfolyamokon folyó elemi képzésére. Bekapcsolják ebbe a vállalatokat, társadalmi szervezeteket, a különféle kulturális intézményeket, a tömegkommunikációs eszközöket, egyházakat (az ún. „vasárnapi iskolák” intézményét), a hadsereget is, amint azt Hall B. L. és Kidd J. R. a Felnőttoktatás Nemzetközi Irodájának vezetői is behatóan elemzik, a felnőttoktatás és a fejlődés témájáról rendezett legutóbbi nemzetközi konferencia anyagai alapján „Felnőttoktatás a fejlődés érdekében” c. kötetben.<sup>5</sup> A fejlett tőkés országokban különös gondot fordítanak a bevándorlók, vendégmunkások, nemzeti kisebbségek, az elmaradott (falusi, külvárosi) körzetek, negyedek lakóinak kompenzáló elemei képzésére, főleg az ipari és szolgáltató ágazatok munkaerő tartalékának biztosítására. Ezt húzzák alá mind a már említett Cook W. D. monográfia, mind az Európa Tanács Kulturális Együttműködési Irodájának (CCC) és a fejlett tőkés országokat tömörítő Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) Nevelési és Újítási Központjának (CERI) legutóbbi anyagai.<sup>6</sup> A kapitalizmus vonzáskörében lévő országokban ugyan-

<sup>3</sup> International Yearbook of Education. Paris, UNESCO. 1979.

<sup>4</sup> Cook W. D. „Adult Literacy Education in the United States”. International Reading Association. USA. 1979.

<sup>5</sup> Adult Learning for Development: A Design for Action. Ed. by Hall B. L. and Kidd J. B. Pergamon Press. Oxford. New York. 1978.

<sup>6</sup> Permanent Education., Final Report. Council for Cultural Co-operation. Strasbourg, 1978. Presented by Bertrand Schwartz, Project Director and Anne de Bignieres. – Conference on Development in Recurrent Education. Chateau de la muette, OECD. Paris, 1977.

csak elsősorban a modernebb termelésbe bekapcsolódó felnőtt munkaerők elemi ismeretekkel és betanított funkcionális szakmai készségekkel való felvértezése áll előtérben, ahogy erre a harmadik világban zajló felnőttnevelési tanácskozások sorra rámutattak.<sup>7</sup> Joggal húzta alá az UNESCO szakértője Hummel Ch. „Nevelés ma a holnapi világ számára” c. összehasonlító áttekintésében azt a lényeges ellentmondást és nehézséget, miszerint: „A nemzetközi nevelésügy fejlődésében sajátos helyzetben van a harmadik világ, melyre jellemző, hogy a legnagyobb az analfabétizmus, bukás, osztályisméltés, nevelési eredménytelenség; a nevelési rendszer nem felel meg az országok szociális, kulturális, gazdasági szükségleteinek, mivel a gyarmatosítás következtében idegen szisztémák öröklődtek.”<sup>8</sup>

2. *A szakmai alap kiképzés (vocational training) és a periódikusan visszatérő szakmai továbbképzés (recurrent education) intézményes szélesedése.* Ez tőkés viszonylatban alapvetően vállalati bázison fejlődik, saját szervezeti rendszerrel. A monopolista állam és a multinacionális tőke támogatását élvezzi, döntően utilitarisztikus, pragmatikus jellegű, közvetlenül a termelés, a technológiai korszerűsítés ismereteinek és begyakorlásának érdekeit szolgálja. Az állammonopolista tőkés országok egész sorában törvény szabályozza a szakmai kiképzés és továbbképzés ráfordítási és időbeli kötelezettségeit, a tanulási kedvezményeket, a munkavállalók és érdekvédelmi szervek jogait (Franciaország, Nyugat-Németország stb.) s ezek részét képezik a munkajogi szerződéseknek, megegyezéseknek. A munkavállalói érdekvédelmi szervezetek, progresszív mozgalmak rendszeres küzdelmet folytatnak a képzési kedvezmények növeléséért, a fizetett tanulmányi szabadságért, illetve a képzési-önképzési időszak alatti fizetés folyósításáért, a szakmai alap- és továbbképzés tartalmi kontingensében az általános műveltségi, érdekvédelmi-politikai ismeretek beépítéséért s megfelelő arányának biztosításáért.

A fejlett tőkés országokat egyesítő Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) értékelése szerint míg a 70-es évek derekától elhúzódó ciklikus gazdasági válság eredményeképpen stagnált, sőt relative valamelyest visszaesett az oktatásügy egészére eső ráfordítások aránya a tőkés világban, addig ez a folyamat a szakmai alapkiképzés és továbbképzés vonatkozásában mind abszolút, mind relatív méreteiben emelkedő tendenciát mutatott. Növekedett a közvetlen termelést szolgáló képzés anyagi, szervezeti és érdemi tartalmi támogatása! Különösen így volt ez és így van ez a legerősebb monopolista vállalatoknál és a legfejlettebb tőkés országok, mindenekelőtt az Egyesült Államok, Nyugat-Németország, Japán vezető gazdasági ágazataiban.<sup>9</sup>

Éppen ezeknek az ágazatoknak és vállalatoknak az a jellemzője, hogy külön kutatási és oktatási központokkal, szervezetekkel rendelkeznek, illetve rendkívül szoros és szervezett az együttműködésük, a profiljuknak megfelelő legfejlettebb állami és magán kutatási és oktatási intézményekkel. Tipikus példája ennek az Amerikai Egyesült Államok-beli

<sup>7</sup> Lásd: Lifelong Education, the Curriculum and Basic Learning Needs (Final Report of Regional Seminar at Chiangmai), Bangkok, 1976. – Draft Final Report of the Fourth Regional Conference of Ministers of Education and Those Responsible for Economic Planning in Asia and Oceania. UNESCO/ESCAP, Colombo, 1978.

<sup>8</sup> Hummel Ch.: Education to-day for the World of tomorrow. UNESCO, Paris, 1977. p. 11.

<sup>9</sup> Conference on Development in Recurrent Education, Chateau de la muette, OECD. Paris, 1977. – Future Educational Policies in the Changing Social and Economic Context. Report of the Meeting of the OECD Education Committee at Ministerial Level 19–20. Oktober, 1978. OECD, Paris, 1979.

„Wisconsin szisztéma”, melynek lényege, hogy: az állam központi egyeteme és oktatási intézményei szerződéses alapon képzési-, továbbképzési programokat dolgoznak ki az egyes vállalatok és más intézmények számára, a képzést megszervezik, lebonyolítják – saját vagy a vállalat bázisán – megfelelő szakemberek bevonásával.

Különösen a fejlett tőkés országokban a különböző szintű szakemberek (szakmunkások, technikusok, „kék gallérosok”, „fehér gallérosok”) szervezett szakmai továbbképzése mellett, megkülönböztetett figyelmet fordítanak a termelésirányítók, menedzserek szervező és vezető készségének fejlesztésére, a különféle munkakollektívák irányításához szükséges pszichológiai és pedagógiai ismeretek elsajátíttatására.

3. *A képzési-nevelési rendszer nyitottságának, rugalmasságának erősödése (open system).* A képzés-nevelés állami szükségességének megjelenése, a felnőtt korosztályok széles körénél a hiányos alapképzés kompenzálása, továbbá a képzés-továbbképzés, a személyiség formálás permanenssé válása korunkban nélkülözhetetlenné teszi az oktatás, az általános és szakmai művelődés rugalmasabb, az egyes korosztályok és rétegek konkrét szükségleteihez jobban alkalmazkodó formáit és módszereit, nyitottabb rendszerét. Ez előtérbe állítja különösen a már munkába lépett korosztályoknál az iskolarendszerbe beilleszkedő általános és szakmai továbbtanulás lazább formáit, az oktatási rendszer valamennyi fokozatán. Így tömegessé váltak többek között az esti tagozatok; a programokkal, telekommunikációs eszközökkel támogatott ún. „távoktatási” formák (distance study), az egyéni tanuláshoz képzést nyújtó vizsgák letételével való lehetővé tétele; az egyes képzési típusokban és képzési típusok között, az előbbrehaladást és átmeneteket fokozatosan elősegítő lépcsőzetek alkalmazása (ún. kreditek, unitok, degreek megszerzésének lehetőségei a tanulmányi folyamat modul rendszerű építkezésével); a munkát és a függetlenített tanulást racionálisan összekapcsoló és váltogató ún. „sandwich”-képzési rendszer és így tovább. Ebben az összefüggésben mélyreható változások mennek végbe a tanulmányi folyamatok módszereinek és eszköztárának gazdagodásában a didaktikában, a hatékonyabb tanulási formák keresésében. Fokozott jelentőségre tett szert a tanulás programozottsága, az egyéni képességek figyelemmel kísérése, az individualizált és kiscsoportos tanulás intenzívebb formáinak alkalmazása, az oktatási technikai eszközök – rádió, televízió, magnetofon szalagtárak stb., programozott önvezérlésű és önellenőrzésű tananyagok, oktatógépek, examinátorok stb. – felhasználása. E folyamatokban számottevően átalakul a pedagógusok szerepe és munkája: növekszik a pszichológiai és pedagógiai hozzáértéssel való felvértezetté válás igénye, szükségszerűen erősödik a változó, szélesebb skálájú tanulmányi folyamatokat segítő, konzultatív jelleg, elengedhetetlenné válik a modern oktatástechnikai eszközök intenzívebb használatának ismerete.

Az „open system” fontos jellemzője: ésszerű decentralizálódása, közelebb kerülése a munkahelyekhez, vállalatokhoz és a különböző rétegek területi csoportosulásaihoz (local community). Sok helyen ezeken a bázisokon működnek az oktatási intézmények (pl. open university) kihelyezett tagozatai s tevékenységükben azok jellegének megfelelően jobban kidomborodik a *funkcionalitás*, a művelés szoros összekapcsolása – nemegyszer utilitarisztikus és pragmatikus elbillenéssel – a konkrét helyi szakmai képzési feladatokkal.

Az „open system” alapvetően az általános és szakmai tömegesítést, a tőkés viszonyok közötti magasabb szintre emelését célozza, de egyben módot nyújt arra is, hogy szélesebb merítési lehetőséget adjon a modern kapitalista oktatásban oly fontos szerepet játszó

„tehetségek keresésére és kiválasztására”, a szellemi elit szélesebb tartalékára. Meg kell jegyezni, hogy az „open system” meggyökereztetése ma még az országok nagy részében harcok keresztüztüében áll: küzdelem folyik a tradicionális oktatással egyenjogú képesítő nyújtó elismertetésükért, a képzés minőségének tényleges egyenértékűségéért. Ugyanakkor az sem hallgatható el, hogy a képzés nyíltságáért folyó erőfeszítések gyakran a polgári pedagógiai anarchizmus, extrémizmus kísérletező terepei, másrészt dominál bennük a neo-pragmatizmus térnyerése, melyek a tudás megalapozottságát és rendszerezett-ségét egyaránt veszélyeztetik.

4. *Az iskolán kívüli nevelési-művelődési tényezők mozgósítása a tudat, magatartás, cselekvés befolyásolására, tevékenységük összehangolása a képzőintézményekkel.* A modern polgári pedagógiai gondolkodásban és gyakorlatban mind általánosabbá válik az a felismerés, hogy a képzés, a tudat és magatartás befolyásolása folyamataiban mozgósítani kell mindazokat a tartalékokat, amelyek a társadalmi környezet leglényegesebb intézményeiben rejlenek. A műveltségi szint emelésére mind céltudatosabban igyekeznek felhasználni nem csupán a közvetlen képző intézményeket, hanem olyan fontos tényezőket is, mint amit a telekommunikációs eszközök (mass media), a munka- és lakóhelyi közösségek, az iskolán kívüli kulturális intézmények széles hálózata, a különféle társadalmi és szakmai szervezetek, egyházak, helyhatósági szervek és testületek stb. jelentenek. Mind uralkodóbbá válik az a felismerés, hogy célra irányuló együttműködést és munkamegosztást teremtsenek a képző intézmények és az előzőekben felsorolt tényezők általánosan és szakmailag művelő, tudatot, magatartást és cselekvést befolyásoló tevékenységében.

#### *A társadalmi nevelés folyamata*

Szociális hatótényezők	<i>A társadalmi hatásokat integráló és közvetítő képző intézmény</i>	A társadalmi fejlődési vonalak jobb megértése
Egyházak		A szegénység mérséklése
Kormányzati hivatali szervek		A kulturáltság gazdagítása
Önsegélyező társulások		Az iskolai lemorzsolódás csökkentése
Egyének, család és az otthon		Az egészségügy és társadalombiztosítás fejlesztése
Munkahelyi, ipari csoportok		A társadalom elleni vétkezés és a bűnözés csökkentése
Tömegkommunikáció		Jobb foglalkoztatottság
Társadalmi fórumok		Az általános műveltség fejlesztése
Egyéb csoportosulások		Egyéb egyéni és társadalmi fejlesztési törekvések

A társadalmi nevelést alkotó hatótényezők, szervezetek, színterek, személyek.

Célkitűzések a lakosság és/vagy a társadalom vonatkozásában.

A deideológizáló, pusztán technicista és scientista tendenciákkal szemben határozottan erősödik a modern polgári nevelésügyben az az irányzat, amely a képzésben nem csupán a termelő erő emberi tényezőinek szakmai felkészítésére, az ehhez elengedhetetlen általános képzés szélesítésére összpontosítja a figyelmet, hanem offenzíven lép fel az egyének gondolkodásának, társadalmi magatartásának és állásfoglalásainak eszmei formálásában, a művelődés, a nevelés polgári reideológizálásában.

Szemléltetően mutatja Calvin A. B. „A nevelés távlatai” c. könyvében körvonalazott alábbi rendszerezése, hogy a modern polgári társadalmi környezet makro-intézményeivel összefogva, a képző intézmények milyen konkrét eredménnyel tudatos elérésére törekszenek a tőkés társadalomhoz hű, engedelmes állampolgárok nevelésében.<sup>10</sup>

E sajátos polgári idealista logikát tükröző sémába foglalt rendszerezésből is kézzelfoghatóan kitűnik, hogy hogyan kerül előtérbe a polgári nevelésben a kulturális és szakmai művelés, valamint a meghatározott ideológiai és magatartásbeli formálás szervezettebb egységére való törekvés, a személyiség egészének birtokbavételére irányuló sokoldalú ráhatás mozgósítása.

5. A személyiség hatékonyabb formálásban a makro-tényezők mozgósítása mellett, fokozódik a figyelem a mikro-környezet, a csoportdinamika eszközeinek növelése, az egyének burzsoá szocializációja iránt. A termelés hatékonysága és az egyének tudatának és magatartásának burzsoá befolyásolása fokozása érdekében mind a munkahelyeken, a lakóhelyi és más kiscsoportokban növekvő gondot fordítanak a modern polgári szociológia, szociál-pszichológia, szociometria alkalmazására a mikroklíma jobbátételének biztosítása érdekében, a mikroközösségek tagjai kedvezőbb ideológiai, morális befolyásolására. A Parsons T., Lewin K., Moreno D. és mások által kifejlesztett, a munkahelyi közösségekben intenzíven alkalmazott kiscsoportos nevelési iskolák sajátos alkalmazásával találkozunk, széles körben a képző intézmények pedagógiai munkájában; ennek a kiscsoportos „pszeudokollektivistá” nevelésnek azonban vezető motívuma: a polgári individualizmus tulajdonosságainak ápolása.

A polgári kiscsoportos nevelési technika szélesedése sajátos megnyilvánulása a „szociális partnerség” szociálreformista pedagógiai elméletének és gyakorlatának, amelyet növekvő mértékben alkalmaznak főleg azokban az országokban, ahol erős gyökerekkel rendelkezik a munkásmozgalom, szélesedő befolyásra tesznek szert a nemzeti haladó mozgalmak. A polgári és reformista nevelésnek eme új jelenségét azért kell aláhúznunk, hogy megfelelőképpen értékeljük a kiscsoportos nevelésben testet öltő, nagyobb hatékonyságra törekvő, manipuláló jellegzetességét s felismerjük diametrális ellentétét az egyén és a közösség dialektikus kölcsönhatását figyelembe vevő és megoldó, minőségileg merőben más szocialista közösségi neveléssel.

\* \* \*

A modern polgári pedagógia elméletében és gyakorlatában megfigyelhető, hogy megrekedt a tudományos-technikai forradalommal kibontakozó és a 60-as évek gazdasági fellendülése időszakában keletkezett, oktatási reformok megvalósulásának hulláma. A

<sup>10</sup> Calvin A. B.: Perspectives on Education. Addison Wesley Publishing Company. Reading, Massachusetts Menlo Park, California. London. Amsterdam. Don Mills, Ontario. Sydney. 1977. fig. 1.

70-es évek derekának és végének kemény valósága és tényei szertefoszlatták azokat az utópisztikus illúziókat is, amelyek a kapitalizmus válság-mentes gazdasági növekedését feltételezték az ezredfordulóra a postindustrialista fogyasztói, jóléti társadalom modelljében, s az oktatás-nevelés és a tanulás forradalma, a tanuló társadalom képében vélték megtalálni a fejlődés alapvető antinomiáinak megoldásait. (Gondoljunk itt Brezinszki Z., Bell D., Drucker P., Toffler A. és mások ismert futurológiai hipotéziseire.)

Az egész tőkés vilárendszeret megrázó, hosszasan elhúzódó új, ciklikus összetett gazdasági válság gátat vetett az oktatásügy és a nevelési rendszer eltervezett fejlesztési ütemének, elképzeléseinek, szűkítette anyagi alapjait. Mint arról már szólottunk: a demográfiai növekedéssel, migrációval nem hogy csökkent, hanem újratermelődik, bővül az analfabétizmus, alulképzettség, s összességében az iskolázás magasabb szintre lépése ellenére sajátos formákat öltve, tovább merevedett a tömeg és elitképzés dualizmusa. A foglalkoztatottság csökkentésének sajátos módjaként jelentkezett a fejlett tőkés országokban a 70-es évek első felében az ifjú korosztályok közép- és felsőiskoláztatásának kiszélesítése. Ez azonban következményeiben számottevő újabb szociális feszültséget eredményezett: gyarapította a magasabb fokon kvalifikált szakemberek körében a munkanélküliek számát.<sup>11</sup> Számos ország, így a legfejlettebb tőkés állam, az Amerikai Egyesült Államok a felsőfokú képzés mennyiségi fejlesztésének befagyasztására kényszerült és nem nélkülözheti a professzionális képzés elemeinek növelését az általános művelésben.

Ahogy a tőkés világ vezető országaiban eszmei és politikai tekintetben egyaránt, a neokonzervatív irányzatok megerősödése tapasztalható a neoliberalizmustól az agresszív új jobboldali áramlatokig, úgy a polgári pedagógiában is a tradicionalista irányzatok előretörése, reneszansza figyelhető meg napjainkban. Többek között újra fogalmazódik, új pozíciókat foglal el a neopragsmatizmus, neotomizmus, a nemzeti hagyományokat és sajátosságokat egyoldalúan túlhangsúlyozó nacionalista pedagógia, a világhatalmi törekvéseket leplező kozmopolitizmus, mint például a követendő példaként ajánlott „amerikanizmus”, „westernizálás” az „európai nevelés” eszméje és más regionális modellek. E vezető pozíciókat elfoglaló áramlatok mögött kifutották magukat, visszaszorulóban vannak a 60-as évek végén feltűnt szélsőséges extrémista pedagógiai „divat-szenzációk”; ez utóbbiak funkciója ma is elsősorban a valódi progresszív pedagógiai mozgalmak anarchista bomlasztása, provokálása.

A neokonzervatív pedagógiai áramlatok jól megfigyelhető előretörése nem jelenti azt, hogy ne lenne a polgári pedagógiának jelentős tartaléka, szövetségese és áttételeződése a reformizmus és az új revizionizmus pedagógiája. A szocialista országok közössége fejlődésének példája, a szocialista orientációjú államok sorának gyarapodása, a két rendszer nemzetközi versenye és küzdelme, a forradalmi és haladó mozgalmak világméretű térnyerése ellensúlyozása és gyengítése céljából új és új arcukat öltöztetik az eklektikus reformista és revizionista megoldások, melyeknek napjainkban a pedagógiában új megnyilvánulásai: az ideológiai semlegesség, pluralizmus hangsúlyozása – a nemzeti érdekek és sajátosságok abszolutizálása és szembeállítás az egyetemessé, az internacionalista szoli-

<sup>11</sup> Botkin J. V., Elmandjra M., Malitza M.: No Limits to Learning. Bridging the Human Gap. A Report to the Club of Rome. Pergamon Press. Oxford–New York–Toronto–Sydney–Paris–Frankfurt. 1979.



daritással – társadalmi és kulturális haladás távlati céljainak elhomályosítása – az osztálytermészetű kibékíthetetlen ellentétek osztály együttműködéssé, konvergenciává szelidítése és így tovább. A reformista, revizionista jellegű pedagógiai koncepciókban gnosszeológiailag is tettenérhető a következetes tudományosságtól való eltávolodás: számos ponton felismerhető az eklekticizmus, pragmatizmus, pozitivista objektivizmus az oktatási-nevelési folyamatok felfogásában, a képzési-nevelési tartalom meghatározásában, ez utóbbiak jelzése azért is nélkülözhetetlen, mert nem utolsósorban ebben konkretizálódik a modern burzsoá pedagógia hatása, a szocialista pedagógia pozícióinak gyengítésére.